

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA MUSIQA TARBIYASINING O'RNI

Ibodov Sardorbek To'xtasin o'g'li
Yunus Rajabiy nomidagi
O'zbek milliy musiqa san'ati instituti
1-bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada maktabgacha ta'lim tizimida musiqa tarbiyasining o'ri, ahamiyati, ajdodlarimizning milliy musiqa san'ati va ta'limi xususidagi mulohazalari, ma'naviy tarbiyada musiqadan foydalanishda bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari bayon etiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, musiqa mashg'ulotlari, musiqa tarbiyasi, milliy musiqa, musiqa san'ati, milliy tarbiya, his-tuyg'ular, musiqa tinglash.

Barcha tarbiya turlari singari musiqiy tarbiya ham avvalo oilada boshlanib, so'ngra maktabgacha ta'lim muassasalarida, maktablarda davom ettiriladi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimidagi tarbiyaning ahamiyati alohida ahamiyat kasb etadi. Zero, O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risidagi Qonuni"ning "Maktabgacha ta'lim va tarbiya",- deb nomlangan 8-moddasida "Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularning intellektual, ma'naviy, axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir" - deb uqtirilgan [1].

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasining "Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari",-deb nomlangan 3-bobida maktabgacha yoshdagi bolalarning badiiy-estetik va musiqiy tarbiya hamda ta'lim darajasini oshirish, erta yoshdan boshlab STEAM o'qitish asoslarini joriy etish masalasi alohida ta'kidlab o'tilgan [2].

Ijtimoiy taraqqiyotning har bir davrida musiqa ta'lim- tarbiyasi va bolalar musiqiy-badiiy rivojlanishining o'ziga xos maqsad hamda vazifalari belgilanib, yechimi amalga oshirilgan. Har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalash g'oyasida uning asosini tashkil etadigan davr g'oyalari, axloq normalari va hokazolar ustuvor bo'lib, unda musiqa ta'lim-tarbiyasi ma'naviy rivojlanishning vositasi sifatida e'tirof etilgan.

Ma'lumki, tarbiya-inson ongi, his-tuyg'ulari, tasavvuri, dunyoqarashi, xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatadi. Musiqa san'atining o'ziga xos xususiyati esa uning "tili" va mazmuni barchaga tushunarli va yaqindir.

Pedagog olimlarning ta'rifiga ko'ra: "Tarbiya - shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora-tadbirlar yig'indisi. Tarbiya insonning insonligini ta'minlaydigan abadiy qadriyatdir. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki inson va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqasiga o'tadi.

Umuman, pedagogik adabiyotlarda "Tarbiya" atamasining keng va tor ma'nolarda qo'llanilishini kuzatish mumkin. Keng ma'noda tarbiya - inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarish va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini

ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yigindisini anglatadi. Bunday tushunishda tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashki-lotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, televidenie va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi tarbiya tushunchasi ichiga ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi.

Tor ma'noda tarbiya-shaxsning jismoniy rivoji, dunyoqarashi, ma'naviy-axloqiy qiyofasi, estetik didi o'stirilishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Buni oila va tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari amalga oshiradi. Ta'lim va ma'lumot olish tor ma'nodagi tarbiya ichiga kirmaydi. Lekin har qanday tarbiya ta'lim bilan chambarchas bog'liq holdagina mavjud bo'ladi. Chunki ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning faqat bilimi ko'payibgina qolmay, balki axloqiy-ma'naviy sifatlari qaror topishi ham tezlashadi".

Musiqamadaniy hayotimizda keng o'rin egallagan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan san'at turi hisoblanadi. Inson hayotida, uning ulg'ayishi va shaxs sifatida shakllanib borishida musiqiy tarbiyaning roli benihoyat katta bo'lib, musiqakishi tug'ilganidan, ya'ni go'daklik davridan onasi tomonidan aytiladigan allasidan to umrining oxirgi kunlarigacha inson bilan yonma-yon,shodliku-xursandchilik, qayg'u-g'am, osoyishta damlarida ham doimiy hamroh bo'ladi. Musiqashunday fan va san'at turiki, u insonlarni bir-biri bilan o'zaro ruhiy kechinmalari hamda hissiyotlari orqali birlashtirishi xususiyati bilan ular orasida aloqani o'rnatishda vosita bo'lib xizmat qiladi.

Musiqaning tarbiyaviy xususiyati shundaki, u tovush tebranishi va tovlanishlari orqali fikr va tuyg'ularni aks ettiradi, hayot bosqichlarida insoniyatni to'lqinlantirib kelgan axloqiy muammolarni bayon qiladi. Bunda musiqaning falsafiy mohiyati ham namoyon bo'ladi. U inson hissiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega, yoshlarni axloqiy va g'oyaviy tarbiyalashning sinalgan vositasidir.

Abu Rayxon Beruniyning inson hayoti va turmushiga xos xulq-odob qoidalari haqidagi fikrlari pedagogik jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi. Inson ham ichki, ham tashqi tomondan go'zal bo'lsa-gina haqiqiy kamolotga erishishi mumkin, deydi. U ozodalik va orastalikni olijanoblik bilan tenglashtiradi. Inson doimo bularga rioya etishi zarur, deb ta'kidlaydi [3].

Musiqakishiga har tomonlama ta'sir ko'rsatar ekan kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta'sir qilib, unda har xil tuyg'ularni uyg'otadi, turlicha kayfiyatlarni shakllantiradi. Qo'shiqning matni, g'oyaviy mazmuni nafaqat hissiyotga balki tinglovchilarning ongiga ham ta'sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlash, mushohada etishga undaydi. Kishilarda asarda aks etgan ma'naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg'otadi. Bunday ta'sir g'oyat murakkab va kuchlidir.

Musiqamusiqiy faoliyatlar bilan shug'ullanish bolaning nafaqat ruhiyati, kayfiyati, fe'l-atvori, estetik rivojiga balki fiziologik, umumiy organizmiga ham ta'sir o'tkazadi. Bola musiqatinglaganda, qo'shiq kuylaganda, raqsga tushganda uning butun organizmi, jumladan nafas yo'llari, mushaklar, qon aylanishi, asab tizimi va boshqa a'zolari faoliyat olib boradi. Bu masala bo'yicha ko'plab fiziolog olimlarimiz ish olib borishgan va o'z izlanishlarida juda ko'plab ma'lumotlarni berishgan.

Ularning ma'lumotlariga ko'ra, hatto perenatal davr ham keyingi rivojlanish uchun juda muhim ekanligi isbotlangan. Kelajakdagi ona tinglaydigan musiqa bolaning ruhiy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Aksariyat tibbiy va psixologik tadqiqotlar musiqiy faoliyatning nafas olish va qon aylanish funksiyalariga, immunitet jarayonlariga, miya funksiyasi va yarim sharlarning o'zaro ta'siriga, aqliy faoliyatga, psixomotor, nutq rivojlanishiga va hisoblash qobiliyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

Musiqiy ta'sir natijasida bolalar quyidagilarga erishadi:

- nafaqat tinglash, balki vizual analizatorlarning sezgirligi oshadi;
- aqliy jarayonlar-diqqat, tushunish, idrok, yodlash, eslash, takrorlash yaxshilanadi;
- modda almashinuv jarayonlari tartibga tushadi;
- hayajon, tashvish darajasi pasayadi.

Musiqa ta'sirining psixofiziologik jihatini o'rgangan tadqiqotchilar quyidagi faktlarni aniqlashgan. Musiqa daqiqaga sezilarli ta'sir qilishini qon hajmi, yurak urish tezligi, qon bosimi, qonda shakar darajasi, shuningdek, mushaklarning o'zgarishi va his-tuyg'ularning namoyon bo'lishida kuzatish mumkin.

Xullas, musiqa tarbiyasi bola shakllanishi va rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, u uzluksiz ta'lim tizimida bosqichma-bosqich rivoj topib, tarbiyaning boshqa turlari bilan uyg'un tarzda takomillashib boradi.

ADABIYOTLAR:

1. Qayumov. A "Abu Rayxon Beruniy, Abu Ali ibn Sino. Toshkent. 1987 y. – B.29.
2. Мустафаев Б. И. Некоторые вопросы развития профессиональных навыков учителя музыкальной культуры //Academy. – 2020. – №. 11 (62). – С. 47-50.
3. Мустафаев Б. Restoration of the System of Music Education in Uzbekistan in 1920 1940 Years //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
4. Мустафоев Б. И. Особенности уроков музыки в общеобразовательных школах //Достижения науки и образования. – 2019. – №. 1 (42). – С. 46-48.
5. Мустафоев Б. И., Самиева М. А. БУХАРСКИЕ ДРЕВНИЕ МУЗЫКАЛЬНЫЕ ГРУППЫ-СРЕДСТВО ОБРАЗОВАНИЯ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 26-28.
6. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //Academy. – 2021. – №. 3. – С. 45-47.
7. Мустафаев Б. МУЗЫКАЛЬНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ И ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБДУРАУФА ФИТРАТА //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 361-364.
8. Мустафаев Б. И. СОДЕРЖАНИЕ МУЗЫКАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ В 70-Е ГОДЫ XX ВЕКА //Наука и технологии. – 2023. – Т. 1. – №. 2.
9. Мустафаев Б. MUSIQA MADANIYATI FANI O 'QITUVCHILARINI INNOVATSION FAOLIYATGA YO 'NALTIRISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.

10. Мустафаев Б. UMUMIY O'RTA TA'LIM TIZIMI ISLOHOTLARIDA MUSIQA MADANIYATI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
11. Мустафаев Б. И., Нуруллаев Б. Г. ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ОБУЧЕНИЯ ДЕТСКИМ НАРОДНЫМ ПЕСНЯМ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 45-47.
12. Mustafоеv B. I., Samieva M. A. BUKHARA ANCIENT MUSIC GROUPS-A MEANS OF EDUCATION. – 2021.
13. Мустафаев Б. MUSICAL LITERACY IS A FACTOR OF FORMATION OF CULTURAL FUNDAMENTALS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2023. – Т. 34. – №. 34.
14. Мустафаев Б. СОДЕРЖАНИЕ РЕФОРМЫ ВОСПИТАНИЯ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 45-50..
15. Мустафаев Б. Роль Бухарских народных песен в эстетическом воспитании учащихся, музыкальное воспитание учеников-подростков средствами макома //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2024. – Т. 45. – №. 45.
16. МУСТАФАЕВ Б. ВОССТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В 20-Е ГОДЫ XX ВЕКА //International conference on multidisciplinary science. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 211-214
17. Б. Мустафаев НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ- ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2023
18. Мустафаев Б. “БУХОРО ШАШМАҚОМИ”–УЛКАН МАЪНАВИЙ ХАЗИНА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
19. Мустафаев Б. УМУМИЙ ЎРТА ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА МУСИҚИЙ ТАЪЛИМ ИСЛОҲОТИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
20. Мустафаев Б. ЎҚУВЧИ-ЁШЛАР МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА КИТОБХОНЛИКНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.
21. Мустафаев Б. БАРКАМОЛ АВЛОД МУСИКА МАДАНИЯТИНИ ТАРБИЯЛАШДА ИСЛОҲОТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
22. Мустафаев Б. БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА МУСИҚИЙ САВОДХОНЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИДА МАНТИҚИЙ ФИКРЛАШ ВА БАҲОЛАШГА ЎРГАТИШ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23..
23. Мустафаев Б. “БУХОРЧА” ВА “МАВРИГИ” МУСИҚИЙ ТУРКУМЛАРИ ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ТАРИХИЙ, МАЪНАВИЙ–МАЪРИФИЙ АҲАМИЯТИ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – Т. 23. – №. 23.

24. Мустафоев Б. И., Авлиякулов У. У. У. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ //European science. – 2021. – №. 2 (58). – С. 23-25.
25. Mustafaev B. FROM THE HISTORY OF MUSIC EDUCATION AND PEDAGOGICAL SYSTEM ACTIVITY IN UZBEKISTAN IN THE 1950s-1970s //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 1007-1012.
26. Mustafoyev B. TA'LIM ISLOHOTLARI MAZMUNIDA YOSH AVLOD MUSIQA MADANIYATI TARBIYASI //TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 60-66.
27. Ibragimovich B. M. THE SYSTEM OF MUSICAL EDUCATION IN UZBEKISTAN AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2024. – Т. 12. – №. 2. – С. 238-241.
28. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "тическая классификация узбекской детской народной музыки и игр." *Наука, образование и культура* 3 (47) (2020): 61-63.
29. Ражабов, Тухтасин Ибодович, and Уктам Расулович Ибодов. "Обеспечение национального наследия в обучении песням бухарского детского фольклора на уроках музыки." *Вестник науки и образования* 21-2 (99) (2020): 55-58.
30. Ражабов, Т. И. (2023). Совершенствование Механизма Духовно-Нравственного Формирования Учащихся Через Узбекские Народные Песни. *Miasto Przyszłości*, 33, 167-176.
31. Ражабов, Тухтасин Ибодович. "Педагогические возможности использования детских фольклорных песен в духовно-нравственном воспитании младших школьников." *Вестник науки и образования* 5-2 (83) (2020): 34-37.
32. Ражабов, Т. И. (2021). Усовершенствование научно-методических возможностей обучения бухарским детским фольклорным песням в средней общеобразовательной школе. *Наука, техника и образование*, (2-2 (77)), 84-86.
33. Ражабов, Д. З., & Ражабов, Т. И. (2018). Формирование и развитие узбекской народной лирики. In *Международная образовательная деятельность как фактор развития и сотрудничества высших учебных заведений в современном поликультурном мире* (pp. 207-212).
34. Ражабов, Т. (2023). О 'zbek bolalar musiqiy o 'yin folklorining mavzuviy tasnifi. *Общество и инновации*, 4(5/S), 340-345.
35. Тўхтасин, Р. И. (2022). ЎЗБЕК ХАЛҚ ҚЎШИҚЛАРИ ВА ИЖРОЛАРИ ҲАҚИДА. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, (Special issue), 64-71.
36. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). MUSIQA MADANIYATI TA'LIMIDA MUSIQIY SAVODXONLIK FAOLIYATINING TUTGAN O 'RNI. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 2(10), 423-431.
37. Rajabov, T. I., & qizi Safoeva, S. S. (2022). 5-7-SINF o 'quvchilarini xalq og 'zaki ijodi vositasida musiqaga qiziqishini takomillashtirish metodik muammo sifatida. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 2(10), 392-400.

38. Rajabov, To‘xtasin Ibodovich, and Oktam Rasulovich Ibodov. "O‘zbek Xalq Musiqa Merosda O‘quvchilarni Vatanparvalik Ruhida Tarbiyalash Vositasi." *IJTIMOIIY FANLARDI INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI* 1.6 (2021): 139-145.
39. Rajabov, T. (2022). UZLUKSIZ TA‘LIM TIZIMIDA O ‘ZBEK MUSIQA FOLKLORINI O ‘RGATISH DOLZARAB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA. *IJODKOR O‘QITUVCHI*, 2(21), 21-31.
40. Istat, Muminovna Raxmanova, and To‘xtasin Rajabov Ibodovich. "O ‘QUVCHILAR MUSIQA TARBIYASIDA BUXORO FOLKLOR QO ‘SHIQLARIDAN FOYDALANISH." *Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi 2.2* (2024): 224-232.
41. Ibodovich, To‘xtasin Rajabov. "BOSHLAG ‘ICH (1-4 SINFLARDA) MUSIQA TINGLASH FAOLIYATINING PEDAGOGIK AHAMIYATI." *Yangi O‘zbekistonda Tabiiy va Ijtimoiy-gumanitar fanlar respublika ilmiy amaliy konferensiyasi 2.2* (2024): 214-223.

